

BIBELENS KLARHET OG MENNESKETS UKLARHET

Viktigheten av å skille mellom Skriftens ontologiske klarhet og Skriftens epistemologiske klarhet

Timelærer, cand.theol. og Ma i filosofi Espen Ottosen

Resumé: Luthersk teologi er vel kjent med formuleringen »Skriftens klarhet«. Men ikke sjelden blir det hevdet at moderne bibelforskning og nyere hermeneutisk forståelse gjør det umulig å fastholde at Bibelen er klar. Denne artikkel går ikke inn i de spesifikke diskusjonene om hvorvidt ulike bibeltekster er spenningsfylte, uklare eller selvmot-sigende, men drøfter den prinsipielle avvisningen av at Bibelen kan sies å være klar. Artikkelen argumenterer for viktigheten av å skille mellom Bibelens ontologiske og epistemologiske klarhet. Et slikt skille gjør det mulig å fastholde at Bibelen som sådan (altså ontologisk) er klar, selv om bibellesere kan oppleve (altså epistemologisk) den som delvis uklar og iblant vanskelig å fortolke. Den epistemologiske uklarheten kan begrunnes i menneskets begrensning og syndighet.

1. Innledning

Luthersk teologi er vel kjent med formuleringen »Skriftens klarhet«. Overfor Erasmus spurte Martin Luther retorisk i 1525: »Hvis Skriften er uklar eller tvetydig, hvilket po- eng er et for Gud å gi den til oss?«¹ Luther avviste på den bakgrunn nødvendigheten av å bygge på kirkens tradisjon eller overlate fortolkningen av Bibelen til kirkens læreem- bete.² Men gir det mening i dag – ikke i minst i lys av moderne bibelforskning og nyere hermeneutisk forståelse – å fastholde at Bibelen er klar? Hva betyr det i så fall, helt konkret, å tenke slik om Bibelen?

Debatten om hvorvidt Bibelen er klar, enhetlig og entydig er preget av to ulike innfallsvinkler: Den ene er praktisk og forholder seg til spesifikke bibeltekster. Bibelens klarhet avvises ut fra henvisninger til selvmotsigelser, uklarheter eller spenninger i bibelmateriale. Den andre innfallsvinkelen er mer prinsipiell og bygger ofte på en spesifikk språkfilosofisk posisjon. Bibelens klarhet avvises på bakgrunn av at språket som sådan er begrenset og bærer med seg ambivalens og uklarhet.

I praksis vil de avviser Bibelens klarhet ofte benytte en rekke ulike argumenter. Like fullt ser jeg det som nyttig å skjelne mellom en prinsipiell og en praktisk avvisning av at Bibelen kan sies å være klar, og det er den førstnevnte tematikken jeg vil drøfte. I denne artikkelen vil jeg således ikke gå inn i spesifikke diskusjoner om hvorvidt ulike bibeltekster er spenningsfylte, uklare eller selvmotsigende. Derimot vil jeg se nærmere på den prinsipielle avvisningen av at Bibelens klarhet – i lys av nyere hermeneutisk kunnskap.

Innvendinger til ideen om Bibelens klarhet kommer fra svært mange hold. I denne artikkelen vil jeg begrense meg til kritikken av dette reformatoriske ståstedet fra teologer med en konservativ og evangelikal bakgrunn – og som i større eller mindre grad kritiserer ideen om at Bibelen er klar. Konkret vil jeg vise til profilerte teologer som Peter Enns, Kenton L. Sparks og Christian Smith som de senere år har avvist et tradisjonell evangelikalt bibelsyn og blant annet avvist Bibelens klarhet. Disse vektlegger at moderne bibelforskning og nyere hermeneutiske overveielser gjør det nødvendig å tenke nytt om Bibelens klarhet. I norsk kontekst har teologer som Jan-Olav Henriksen og Atle Ottesen Søvik, begge ved Menighetsfakultetet, benyttet en ganske parallell argumentasjon for å problematisere Skriftens klarhet.³

I denne artikkelen vil jeg tilbakevise deler av denne kritikken mot Bibelens klarhet ved nettopp å henvise til moderne hermeneutikk – ikke minst Hans-Georg Gadammers understrekning av hva lesernes forutforståelse har å bety for teksttolkning – for å vise viktigheten av å skille mellom Skriftens ontologiske klarhet og Skriftens epistemologiske klarhet. Dette skillet gis, slik jeg ser det, for lite vekt av de som problematiserer Skriftens klarhet.

Jeg vil i det følgende vise at Skriftens klarhet i luthersk og evangelikal teologi handler om at Skriften i seg selv, i ontologisk forstand, er klar. Det er imidlertid ikke nødvendig å hevde at Skriftens klarhet må bety at leserne alltid vil oppleve at den er klar (altså epistemologisk). Tvert imot vil menneskers begrensning, herunder vår syndighet, også ramme vår mulighet til å fortolke Bibelens tekster korrekt. Begrepet ontologi (altså læren om væren/virkeligheten) brukes i denne sammenheng som kontrast til epistemologi. Mens epistemologien drøfter hva som skal til for at en person kan ha sann kunnskap om noe – i dette tilfelle kunnskap om hvorvidt Bibelen er klar – handler ontologi om hva som er objektivt sant. Det kan for eksempel være en ontologisk sannhet at Gud eksisterer selv om et menneske ikke har epistemologisk grunnlag for å påvise dette som sant.

Det kan hevdes at å fastholde Skriftens ontologiske klarhet har lite å bety hvis bibellesere, i praksis, er svært uenige om hva Bibelen sier. Ikke minst Christian Smith har

argumentert for at Bibelens klarhet er tilbakevist gjennom det faktum at Bibelen »produces a pluralism of interpretation« (2012, 17). Jeg vil mot slutten av artikkelen drøfte Smiths argumentasjon og vise at han overdriver den teologiske pluralismen. Min vurdering er at teologer med en høy tillit til Bibelens troverdighet og autoritet står sammen i sentrale teologiske spørsmål.

En diskusjon om Bibelens klarhet vil ofte kobles til andre spørsmål om Bibelens egenart – det være seg om Bibelen er historisk pålitelig, om den inneholder feil, om kanons avgrensning kan forsvares. De som forsvarer Skriftens autoritet vil gjerne si mye mer om Bibelens beskaffenhet enn at den er klar. Prinsipielt er det mulig å mene at Bibelen er klar og samtidig hevde at den mangler troverdighet. I det følgende vil jeg begrense meg til selve spørsmålet om Bibelens klarhet og bare trekke inn andre momenter når dette belyser mitt hovedtema.

Jeg vil starte med å se nærmere på hvorvidt det er mulig å gi en bibelsk begrunnelse for Skriftens klarhet og dernest drøfte hvordan Luther – helt konkret – tenkte om Bibelens klarhet og begrunnet sin overbevisning.

2. Konsekvensen av å fastholde Bibelens klarhet

Det er ikke uten videre lett å presentere en intern bibelsk begrunnelse for at Bibelen er klar, og faren er åpenbart til stede for en sirkelargumentasjon.⁴ Antagelig er det enklere å begrunne at Bibelen er inspirert. I tillegg påstår Peter om brevene fra Paulus at i »dem er det noe som er vanskelig å forstå« (2. Pet 3,16). Jesus forklarer selv, med en henvisning til Jesaja 6,9-10, at han talte i lignelser »for at de skal se og se og ikke skjelne, og høre og høre og ikke forstå, for at de ikke skal omvende seg og få forlatelse« (Mark 4,12).

Samtidig er det gode grunner for å hevde at ulike bibeltekster *forutsetter* at tekstene er klare. Som den reformerte teologen Greg R. Allison påpeker: »Scripture itself is characterized by the presumption of continued intelligibility; that is, it assumes that when the Word of God is read/heard, even in context far removed from original settings in which it was written, people will comprehend it« (Allison 2014, 96). Han viser til Moses som sa til israelittene at ordet er deg ganske nær, i din munn og i ditt hjerte, så du kan gjøre etter det (5. Mos 30,14). Og det gir ikke mye mening for Jesus å snakke om å »holde mitt ord« (Joh 14,23) hvis han ikke tenkte at ordene hans hadde en klar mening.

Mange kritikere av en evangelikal bibelforståelse og bibeltolkning, vil hevde at det å tolke bibeltekster er langt vanskeligere og langt mer komplekst enn mange teologer erkjenner. Men det er ikke nødvendig å vise til moderne hermeneutisk kunnskap for å få frem dette poenget. Også Luther innrømte at »noen tekster i Skriften er dunkle«, men føyde til: »men i dem finnes det ingenting annet enn akkurat det som andre steder finnes uttrykt i de klare, åpne tekstene«.⁵ En luthersk lære om Bibelens klarhet innebærer altså ikke en avvisning av at enkelte bibeltekster kan fremstå som vanskelige å fortolke og forstå.

Like fullt understreket Luther ved flere anledninger at Bibelen er klar. Da han i 1520 ble truen av paven med bannlysning, svarte han slik:

Skriften er i høyeste grad sikker, lett å forstå, åpen og klar, sin egen fortolker; den beviser, bedømmer og klargjør alt, slik det står skrevet i Salme 118 (=119,130): 'Forklaringen eller (som den hebraiske teksten egentlig sier) åpningen og døren til dine ord opplyser og gir forstand til de små (parvulis)'. Her tilskriver Ånden klart nok ordet egenskapen til å opplyse og lærer at forståelse gis gjennom Guds ord alene, liksom gjennom en dør og åpning (som man sier) ett principium primum, som man bør utgå fra for å komme til lys og forståelse.⁶

Det finnes mange tilsvarende påstander fra Luther om hvor klar Bibelen er. Et år etter at han mottok pavens bulle, arbeidet han på slottet Wartburg og skrev en kommentar til Salme 36. Der kommenterte han mer spesifikt bibeltolkere som hevdet at Bibelen var uklar og derfor vanskelig å forstå: »Da skal du svare, det er ikke sant. Det fins ingen klarere bok skrevet på jorden, for Den hellige skrift er sammenlignet med alle andre bøker som solen er sammenlignet med alt annet lys«.⁷

Hvordan skal vi så holde sammen påstandene fra Luther om at Bibelen er klar med hans understrekning av at enkelte tekster kan fremstå uklare? Jeg vil trekke frem noen viktige tolkningsnøkler.

For det første betraktet Luther Bibelen som en helhet. Han forutsatte at de tekstene som i seg selv fremstår som vanskelige å forstå, skulle og kunne leses i lys av tydeligere tekster. Dermed ble konklusjonen at Bibelen som helhet var klar – selv om isolerte enkelttekster ikke nødvendigvis fremsto slik.⁸ Luthers begrunnelse var at Bibelen var enhetlig fordi den ene, sanne Gud er ansvarlig for det som står, selv om den er forfattet av ulike mennesker til ulike tider.⁹

For det andre understreket Luther den menneskelige begrensing i møte med Bibelen. Siden alle mennesker er syndere, er det naturlig at vi misforstår Bibelen mer eller mindre bevisst. I *Om den trellbundne vilje* skriver Luther at »menneskehjertet er i den grad undertrykt av Satans makt at den av seg selv, dersom den ikke bli løftet opp på mirakuløs måte av Guds ånd, hverken er i stand til å se eller høre slikt som springer så klart i øynene og ørene at en formelig kan ta det med hånden.¹⁰ Dermed kobler Luther det faktum at Skriften oppleves uklar til syndens realitet. Denne realiteten kan overvinnes gjennom Åndens opplysning, men det skjer ikke nødvendigvis hver eneste gang Skriften leses av et troende menneske.

Det er også viktig å understreke at Bibelen, slik Luther så det, først og fremst er gitt for å skape tro og tillit til Jesus Kristus. Slik sett kan vi si at det er mer sentralt at Skriften leder oss til bekjennelse enn til kunnskap. Knut Alfsvåg utlegger Luthers tale om Skriftens klarhet slik:

Med dette uttrykket tenker han ikke bare på enkelheten og entydigheten i evangeliet om Kristus, selv om det utvilsomt er viktig nok. Han tenker også på ordets virkekraft, altså på dets evne til å opplyse og nyskape [...]. Bibelen er altså for Luther ikke først og fremst en dogmatikk-lærebok som overbeviser i kraft av argumentasjonens logiske uangripelighet, men en tekstsamling som omskaper leseren i sitt bilde, i kraft av de litterære kvaliteter den fremfører sitt Kristusbudskap med (Alfsvåg 2017, 78).

Det er åpenbart at Bibelen er mye mer enn en tekstsamling som skal formidle kognitive sannheter. Samtidig har kristne til alle tider, inkludert Luther og hans støttespillere, tenkt at de bibelske tekster gir grunnlag for å fastslå kristen lære.¹¹ Selv om Alfsvåg har et poeng når han understreker at Luther forstår »bibellesning som en kommunikasjon av realiteter; det er noe annet og mer enn meddelelse av et rent kognitivt meningsinnhold« (2015, 35), blir det vanskelig å snakke koherent om Bibelens klarhet hvis meningsinnholdet i sentrale bibeltekster er innbyrdes motsetningsfulle eller skaper forvirring hos leserne.

Luthers understrekning av at Bibelens klarhet var en respons til den katolske påstanden om at Bibelen ikke kunne være teologiens øverste autoritet – noe også Erasmus fremholdt (Thompson 2016, 616). Luther avviste derimot »the view of Erasmus that it is unclear in important matters and thus requires exposition by the tradition« (Lohse 2011, 194). For både Luther og andre reformatorer var det avgjørende viktig å fastholde at Skriften, til tross for enkelte uklare skriftsteder, er *tilstrekkelig* klar og tydelig slik at den er i stand til å fungere som selve grunnlaget for kirkens tro og lære – og gir oss sann kunnskap om Gud. »Luther is not speaking initially of certainty or clarity about the exegesis of particular passages, but of the capacity of scripture to provide criteria of knowledge,« påpeker Anthony C. Thiselton (1992, 181).

Den reformatoriske overbevisningen om Bibelens klarhet innebærer altså ikke at enhver bibeltekst kan forstås og fortolkes uten en eneste vanskelighet. En del av de som kritiserer dette lutherske lærepunktet, står således i fare for å konstruere en stråmann ved å forutsette at et ja til Bibelens klarhet er det samme som å påstå at bibeltolkning alltid er enkelt. I så fall ville det jo vært et enormt paradoks at Luther brukte så mye tid og energi på å fortolke Bibelens ulike skrifter.

Så vil kanskje noen innvende: Blir ikke forskjellene mellom de som fastholder Bibelens klarhet og de som ikke gjør det dermed redusert til et spørsmål om innfallsvinkel? Mens enkelte presenterer noen kvalifikasjoner til påstanden om at Bibelen er klar, betrakter andre disse kvalifikasjonene som en innrømmelse av at Bibelen faktisk er uklar.

Min vurdering er at ulike syn på Bibelens klarhet handler om langt mer enn små nyanser og ulik språkbruk. Selv om ulike syn kan presenteres på en slags skala mellom det å fullt ut fastholde at Bibelen er klar og å fullt ut avvise et slikt ståsted, er det – etter min mening – avgjørende å avklare om en bibelleser har gode grunner for å betrakte

Bibelen som ontologisk klar. Da blir det viktig å spørre om Bibelen kan gi oss et omskappende møte med den levende Gud og i den forbindelse gir oss muligheten for å fastslå hvordan kristne skal tro og leve. Alternativet til en slik overbevisning er å forankre teologiens sannhet i noe annet, eller noe mer, enn Skriften. Det kan være kirkens tradisjon, allmenne filosofiske overveielser, våre erfaringer eller vår fornuft.¹²

3. Språkets mulighet for klarhet

Mange av dagens språkfilosof er skeptiske til muligheten for å bruke språket til å formidle klare og tydelige budskap. Kevin J. Vanhoozer oppsummerer situasjonen ved å henvise spesifikt til franske Jacques Derrida og slår fast: »What postmodernity most puts into question is the notion that signs are reliable indicators of the way things really are« (1998, 43). For mange postmoderne tenkere er det vanskelig å snakke om en mening i teksten fordi »what one finds in a text depends on what aims, categories, and perspectives one brings to it« (ibid, 49).¹³

Å fastholde Skriftens ontologiske klarhet synes å være en umulighet for de som tenker at språket generelt – og dermed også Bibelen – ikke kan formidle klarhet. Jeg vil derfor vurdere denne språkfilosofiske posisjonen.

La meg først henvise til sosiologen Christian Smith som altså har en evangelikal bakgrunn, men har konvertert til katolisismen. Han vakte stor oppsikt med boken *The Bible Made Impossible* for noen år siden. I boken tar han et oppgjør med »biblisime« som han mener er en »particular theory about and style of using the Bible that is defined by a constellation of related assumptions and beliefs about the Bible's nature, purpose, and function« (2012, 4). De som står for et slikt bibelsyn, ifølge Smith, er »major sectors of institutional and popular conservative Protestantism, especially evangelicalism« (ibid, 5). Et eksempel er erklæringen »Chicago statement on Biblical Inerrancy« fra 1978.¹⁴

Christian Smith avviser den radikale postmoderne forståelsen av språket, men er også kritisk til en slags naivistisk tanke om språkets presisjon: »Language, for instance, does indeed correspond in some way to objects and does represents thoughts—but not in any simple, direct, unambiguous, picturelike way« (ibid, 58). Deretter forklarer han at fortolkning betyr at man må vurdere ulike muligheter og velge den fortolkningen man tror i størst grad er i samsvar med teksten (ibid).

Kenton L. Sparks hevder at problemet med å snakke uforbeholdent om Bibelen som ufeilbarlig er at vi står overfor begrensede ord. Slik er det med alt som formidles språklig. Derfor vil han heller snakke om at Gud taler til oss på et adekvat vis (2008, 55).

Jan-Olav Henriksen hevder, når han drøfter forholdet mellom teologi og språk, at han står i en »fenomenologisk filosofisk posisjon«. Det betyr å innse at »verden bare er tilgjengelig for oss gjennom måten vi erfarer den på« og at det altså ikke »finnes en verden uavhengig av perspektivet vi har på den« (2011, 33) Slik fremstår han avvisende til ideen om språket vårt er tett knyttet til en ytre virkelighet. Han mener teologer må innse at ved å bruke språk, vil vi lage konstruksjoner. Disse vil aldri være »rene avbild-

ninger av virkeligheten« (2007, 100). Når det gjelder Bibelen, hevder Henriksen at den er «et vitnesbyrd om Guds åpenbaring» (ibid, 93). Det må betyr at disse tekstene har et menneskelig preg og slik sett må forstås som konstruert.

Jeg finner det uholdbart å hevde at alt menneskelig språk må bære med seg ambivalens og uklarhet. Hvis jeg påstår at Donald Trump ble valgt til president i USA i 2016, sier jeg noe som er helt korrekt (og som det er meningsfullt å hevde at kan verifiseres). Slik sett blir det feil å hevde at språket vårt må fremstå som uklart eller utydelig; »neither obscurity nor error is a necessary corollary of genuine humanity, even in a fallen world« (Thompson 2016, 618). Dermed er det ikke sagt at bibeltolkning alltid er enkelt. Men det er plausibelt å se for seg at utfordringene ved å fortolke Bibelen er fortolkerens begrensninger, og ikke det faktum at Bibelen er et språklig produkt.

Det er gode grunner for å problematisere at det er et 1:1 forhold mellom språk og virkelighet når begrensede mennesker fortolker virkeligheten. Ut i fra kristen tankegang har ingen mennesker – med unntak av Jesus – muligheten for å innta »a perfect 'God's eye' perspective on the world, on ourselves, on others or on God« (Sparks 2012, 72). Men en slik ydmyk holdning rammer ikke Bibelen som sådan, altså ontologisk, men bare menneskers bruk av den.

Hva så med Bibelens tekster? Hva har det å bety at disse er skrevet av mennesker? Svaret avhenger av om vi tenker om Bibelens doble forfatterskap. Ingen avviser at tekstene forfattet av begrensede og syndige mennesker. En påstand om at disse kan ha formulert seg (tilstrekkelig) klart, må således knyttes til muligheten for at Gud ledet nedskrivningen av skriftene som i dag er en del av vår bibel. Og tanken om at Bibelens forfattere var inspirert av Gud har stått svært sentral i protestantisk teologi. I så fall er det dypest sett Gud som er Bibelens forfatter ved at han har »raised, enabled, illumined, guided, and guarded to fulfill the prophetic task« (Blocher 2016, 505).

Vi bør unngå en overdreven tiltro til vår egen mulighet for å fortolke en bibelsk tekst på fullkomment vis. Derimot kan vi avvise den postmoderne skepsisen til språkets iboende presisjon og isteden betrakte språk som en gave fra Gud – kapabel til å formidle klar og entydig informasjon. Når det kommer til stykke, tenker også de som er formet av postmodernismen ganske tilsvarende. Ingenting tyder på noe annet enn at Jan-Olav Henriksen har tiltro til at han kan formidle egne vurderinger og refleksjoner tydelig og klart. Og han kan tale uten det minste forbehold om hva som er »selve kjernen i Jesu etiske undervisning« (Henriksen 2011, 95).

Selv om vi bør innrømme at kommunikasjon iblant er vanskelig, og fortolkningen av ulike bibelske tekster varierer, er det en fare for at moderne hermeneutikere overdriver utfordringene. I realiteten vil svært få virkelig tenke at det er omtrent umulig (eller uviktig!) å finne ut hva en forfatter har ønsket å si oss. Hvor mange er radikale postmodernister i møte med et reseptvedlegg? Som Mark D. Thompson påpeker: »However, most of our human communication succeeds most of the time and God is certainly not subject to our propensity to confuse or deceive« (2016, 634).

Dette er et perspektiv som vi også finner hos Luther når han uttaler seg om språkets mulighet. Han snakket om språkets naturlige orden, som han knyttet til Guds skapelse – og som får oss til å forstå hva ordene vil si oss. Luther understreket at alle språk har strukturer og regler som gjør kommunikasjon mulig (Hägglund 2002, 57). Vern Poytress sier at »when God gave the gift of language to mankind, it included the intention that God would participate as a speaker of language« (2009, 256; se også Thompson 2016, 634).

Til slutt i denne sammenheng noen ord om åpenbaringsforståelsen som Peter Enns lanserer i boken *Inspiration and incarnation*. Påstanden hans er at på samme måte som Jesus ble menneske, er Guds ord blitt menneskelig. »It is essential to the very nature of revelation that the Bible is not unique to its environment. The human dimension of Scripture is essential to this being Scripture« (2005, 20). Av den grunn må vi forvente misforståelser, feilaktigheter og svakheter i Bibelen.¹⁵

Mange teologer har sammenlignet Jesu inkarnasjon med Skriftens inspirasjon. Problemet med Enns parallell er at en klassisk kristologi vil hevde at Jesus – til tross for sin menneskelighet – var uten synd. Det logiske vil dermed være at Bibelen ikke inneholder uklarheter og unøyaktigheter selv om den er menneskelig. Ben Witherington III hevder at Enns helt hopper over å drøfte »how this human givenness of Scripture may or may not affect the truth claim of the book« (2009, 37).

Kort sagt er det vanskelig å se tungtveiende grunner for å hevde at språket – med nødvendighet – må være uklart og utydelig. Vi bør understreke menneskets begrensninger i møte med språket, men det betyr ikke at språket i seg selv må bære med seg ambivalens og uklarhet. Det er neppe noen tvil om at Jesus selv forutsetter at språket gir tilstrekkelig mening når han for eksempel møter Djevelens fristelser med ordene »Det står skrevet« (Thompson 2016, 625).

4. Menneskets syndighet som forklaring på tolkningsmangfold

Jeg vil altså ikke avvise at bibelmaterialet kan fremstå selvmotsigende, spenningsfullt eller uklart. Derimot blir spørsmålet hva som kan forklare denne realiteten. Etter min mening trenger vi ikke å konkludere med at Bibelen som sådan er uklar og utydelig, men isteden bør vi vektlegge menneskers begrensninger når vi skal fortolke en tekst. Igjen blir mitt poeng at vi bør skille mellom det ontologiske spørsmålet (»Er Bibelen klar?«) og det epistemologiske spørsmålet (»Opplevs Bibelen som klar?«).

Christian Smith synes å fremholde at Bibelen også ontologisk vurdert er uklar: »Scripture is sometimes confusing, ambiguous, and incomplete—we have to admit and deal with that fact. Biblicism insists that the Bible as the word of God is clear, accessible, understandable, coherent, and complete as the revelation of God's will and ways for humanity. But this is simply not true« (ibid, 131).

Et sted i sin bok bruker han puslespillet som en illustrasjon og hevder at Bibelens tekster kan brukes for å utforme en rekke ulike puslespill. Uansett hvordan vi legger

brikkene, vil vi finne ut at det mangler noen brikker her og der, og at det også er brikker til overs (ibid, 45-47). Det blir derfor galt å tenke Bibelen er som et puslespill av tekster der alt passer fint sammen. Isteden må vi konkludere med at Bibelen verken er enhetlig eller klar.

Atle Ottesen Søvik mener at vi må innrømme »at åpenbaringen er objektivt sett utydelig. I alle spørsmål finnes det kristne kirker som er uenige om hvordan Bibelen skal tolkes, og det er også stor uenighet blant dem som sier Bibelen skal tolkes bokstavelig« (Søvik 2014, 13). Søvik understreker at dette ikke bare gjelder for mindre viktige spørsmål: »I mange spørsmål er det utydelig hva Bibelen sier, selv i sentrale spørsmål som frelse« (ibid). Som eksempler nevner han spørsmålet om barn skal døpes, om forholdet mellom frelse og gjerninger, om det er en skam for kvinner å klippe håret og om blodoverføring er galt siden kristne ifølge Apg 15,20 skal holde seg unna blod?¹⁶

Kenton Sparks sier omtrent det samme på denne måten: »At face value, Scripture does not seem to furnish us with one divine theology; it gives us numerous theologies.« (Sparks 2008, 121, se også en tilsvarende påstand hos Smith 2012, 53).

Min vurdering er at disse teologene har for stor tro på sin egen mulighet for å fastslå hvordan Bibelen faktisk er. For det er en betydelig forskjell på å hevde at Bibelen oppleves selvmotsigende og uklar og å hevde at dette virkelig er et objektivt faktum. Noe av det paradoksale ved argumentasjonen til Smith, Søvik og Sparks er at de i liten grad vektlegger den moderne hermeneutikkens – særlig Gadamer – påstand om hvor vanskelig tekstfortolkning er siden vi alle har en forutforståelse.

Sentralt i moderne hermeneutikk er henvisningen til en hermeneutisk sirkel, eller kanskje enda mer presist, en hermeneutisk spiral. Det er ikke minst filosofen Hans-Georg Gadamer som er kjent for å bruke dette bildet.¹⁷ Poenget er at ingen leser kan forholde seg nøytralt til en tekst. Isteden starter vi lesningen med en forutforståelse eller med fordommer – og som så justeres når vi leser en tekst. »The recognition that all understanding inevitably involves some prejudice gives the hermeneutical problem its real thrust«, skriver Gadamer i sitt berømte verk *Truth and Method* (2004, 273). Atle Ottesen Søvik gjengir Gadamer's innsikt med tanke på bibeltolkning på denne måten:

Vi har alle en forståelseshorisont, bestående av all vår bakgrunnskunnskap. Den former hvilke spørsmål og forventninger vi har med oss når vi leser en tekst. Teksten har selv en horisont – noe den sier noe om – og vi kan forstå teksten når vår forståelseshorisont og tekstens horisont smelter sammen. Dette skjer i en såkalt hermeneutisk sirkel der vi først har en oppfatning av helheten som påvirker hvordan vi forstår delene, og etter hvert som vi forstår delene bedre forstår vi helheten bedre og dermed delene enda bedre og så helheten enda bedre osv i en sirkel eller spiralbevegelse [...]. Når man leser i Bibelen kan man for eksempel få en utvidet forståelse av Bibelen, seg selv og verden, men også en utvidet forstå-

else av seg selv og verden kan påvirke forståelsen av Bibelen, og slik oppstår økt forståelse i sirkelbevegelser (Søvik 2014, 4).¹⁸

Søvik mener på denne bakgrunn at det er umulig å hevde, slik mange konservative teologer gjør, at Bibelen bør være sin egen tolk. »Men da er de blinde for hvor mange forskjellige tolkninger som er like naturlige, og mange var mer naturlige før enn nå« (ibid, 10). Jeg kan imidlertid ikke se at denne påstanden er et relevant argument imot at Bibelen er sin egen fortolker. Nettopp ved å forholde seg til Bibelen som en enhet, vil antallet plausible tolkninger av de enkelte tekstene bli redusert.

Derimot er det vanskelig å protestere imot det faktum at alle bibellesere går til en tekst med en forutforståelse. Vi har med oss forutsetninger som både er bevisste og ubevisste. Den danske teologen Leif Andersen skriver i boken *Teksten og tiden*: »Personlig er jeg ramt i min grundvold af denne side av postmoderne erkendelse: Ingen av os går oprigtigt til en tekst. Ingen nærmer sig en tanke, et budskab, en bibeltekst, en bog, et medmenneske blot med denne hensigt: at jeg må forstå, hvad der siges, koste hvad det koste vil« (2006, 29).

Denne innsikten bør gjøre enhver bibeltolker ydmyk. Samtidig vil jeg tenke at kloke kristne alltid har skilt mellom det å fastholde at Bibelen taler sant og det å fastholde at min tolkning av Bibelen er korrekt. For den som fastholder at Skriften gir mening, går det an å hevde at årsaken til at det er vanskelig å tolke Bibelen, ikke skyldes Skriften uklarhet, men menneskelig begrensning. For å si det med 1. Kor 13,12: »Nå kjenner jeg stykkevis, men da skal jeg kjenne fullt ut«.

Christian Smith diskuterer i sin bok påstanden fra evangelikale kristne om at årsaken til at kristne er uenige om fortolkningen av Bibelen skyldes menneskelig svakhet istedenfor uklarheter ved selve Bibelen. Han formulerer argumentet slik: »[...] humans have suffered such profoundly damaging 'noetic' effects of sin—that is, the corruption of their capacities for inner thoughts and knowledge—that they simply cannot see the single truth in scripture clearly enough to understand and agree upon it« (Smith 2012, 38).

Men en slik forklaring fungerer ikke, ifølge Smith. »This explanation shipwrecks on the rock of implying that God's chosen method of revealing truth and the power of God's Spirit to illuminate that truth are inadequate to the task« (ibid, 41). Jeg vil imidlertid avvise at dette argumentet har tilstrekkelig tyngde overfor påstanden om at Bibelens uklarhet kan skyldes menneskets begrensninger og syndighet. Dessuten velger også Smith i en annen kontekst å fremholde faren for at bibellesere leser ting inn i bibeltekster som faktisk ikke står der. I sin bok viser han til sosiologiske studier som viser at »far from scripture functioning as an independent authority guiding the lives of believers, the Bible is often *used* by its readers in various ways to help legitimate and maintain the commitment and assumptions that they already held before coming to the biblical text« (ibid, 75).

Med andre ord kan også Smith forklare ulike bibeltolkninger med menneskers begrensninger fremfor å henwise til svakheter ved selve bibeltekstene. Det virker imidlertid ikke som om Smith tenker at studiene han viser til underbygger at synden faktisk påvirker menneskets tenkeevne. Jeg mener derimot at vi bør koble sammen uvilligheten til å bli korrigert av Bibelen med syndens realitet – og tenker at dette også kan gjelder for bekjennende kristne. Dette er også i samsvar med hva vi har sett at Luther understreket. Også på et mer generelt nivå gir det god mening å snakke om at synden har kognitive konsekvenser, noe for eksempel Alvin Plantinga fremholder med stor konsistens (2000, 199-240).

Betyr så dette at Gud har valgt en måte å åpenbare seg på som er mislykket? Det virker til å være påstanden fra Smith, men jeg kan ikke se at er særlig treffende. Vi forklarer jo ikke det faktum at mennesker faller for fristelser med å hevde at Gud har sviktet (for eksempel ved å ikke gi oss tilstrekkelig åndelig kraft). Isteden aksepterer vi at mennesker er både svake og feilbarlige, og vi erkjenner at vår syndighet fortsatt skaper problemer selv om vi er født på nytt. Eller for å ta et annet eksempel: Tror kristne at Gud hører alle bønner? Ja. Opplever og merker vi at dette alltid er realiteten? Nepppe. Vår forklaring på dette misforholdet er ikke at Gud svikter, men at vi har menneskelige begrensninger.

Kort sagt er det problematisk å konkludere med at Skriften er uklar fordi bibeltolkere opplever den som uklar. Problemet trenger ikke å være Skriften, men fortolkerne. Vi kan mangle den oversikten vi trenger, Åndens veiledning, tilstrekkelig kunnskap om hvordan de opprinnelige leserne forsto teksten, osv, osv. Etter min mening bør vi derfor være ydmyke i møte med vår forståelse av Bibelen som helhet og være åpne for at Bibelen er tilstrekkelig klar – selv om vi opplever enkelttekster som uklare, spenningsfylte og vanskelige å forstå.

5. Den teologiske variasjon

Et hovedargument for Smith er at evangelikale kristne, som er enige om at Bibelen er ufeilbarlig, er uenige om utrolig mange spørsmål: »In a crucial sense it simply does not matter whether the Bible is everything that Biblicists claim theoretically concerning its authority, infallibility, inner consistency, perspicuity, and so on, since in actual functioning the Bible produces a pluralism of interpretation« (ibid, 17).

Smith mener at årsaken til den store variasjonen av tolkninger blant evangelikale kristne skyldes at disse forlanger mer av Bibelen enn det er grunnlag for. De som hevder at Bibelen er klar, viser at den faktisk ikke er det når de skriver om spesifikke teologiske temaer. »The theoretical ideals of American evangelical biblicism collapse under the weight of the pervasive pluralism that biblicism itself generates«, hevder Smith (ibid, 173). Når han forklarer sin konvertering til katolisisme i boken *How to Go from Being a Good Evangelical to a Committed Catholic in Ninety-Five Difficult Steps*, er hans tredje forklarende tese »the Bible's inability to settle matters in dispute.« (2012, xx)¹⁹ Omtrent

det samme tenker altså Atle Ottosen Søvik som mener at det i en rekke spørsmål »finnes kristne kirker som er uenige om hvordan Bibelen skal tolkes« (2014, 13).

Smith mener altså å observere det han kaller for »pervasive interpretative pluralism« blant evangelikale kristne. Et eksempel på dette er de populærteologiske bøkene som gjerne kalles *Three Views*, *Four Views*, and *Five Views* – bøker om forsoningen, fortapelsen, skilsmisse og gjengifte, guddommelig forutviten, nattverden, dåpen osv, osv. Smith hevder at det er en grov underdrivelse å hevde at evangelikale kristne bare er noe uenige om et begrenset antall temaer – av mindre viktigheten. Isteden konkluderer han: »On most matters of significance concerning Christian doctrine, salvation, church, life, practice, and morality, different Christians—including different biblicist Christians—insist that the Bible teaches positions that are divergent and often incompatible with one another« (2012, 22).²⁰

Min vurdering er at Smiths skildring av biblismen er noe preget av amerikansk kirkeliv der det i en del miljøer er gangbar mynt å frimodig henvise til Bibelen som veileder om alt fra kosthold til lederskap.²¹ Kristne bør være tydelige på at Bibelen faktisk ikke uttaler seg om alt mulig, og at et solid tolkningsarbeid er utfordrende da den er talt inn i en annen kultur enn den vi lever i.

Likevel tror jeg at Smith overdriver sin påstand om uenighet blant evangelikale kristne. For å være litt personlig: Selv har jeg, med mitt utgangspunkt som en lavkirkelig, konservativ lutheraner, deltatt på en rekke tverrkirkelige evangelikale konferanser og møter. Jeg har bedt og sunget sammen med tusenvis av evangelikale kristne fra andre sammenhenger – og til sammen hørt hundrevis av taler og foredrag. Jeg har rett og slett ikke observert en dyptgående teologisk pluralisme. Iblant har jeg hørt teologiske påstander jeg ikke aksepterer, men det store bildet er et sterkt fellesskap og en dyp teologisk enighet. Jeg mener denne enigheten også har kommet til uttrykk når evangelikale har utformet dokumenter som »Lausannepakten« (fra 1974) og »The Cape Town Commitment« (fra 2011). Disse dokumentene kommenterer en rekke spørsmål og fremviser et sterkt læremessig fellesskap.

Det kan kanskje virke som en god illustrasjon av dyptgripende uenighet når Smith altså viser til omtrent 50 bøker der evangelikale presenterer ulike syn på en rekke spørsmål. Men etter å ha lest en del av disse, vil jeg avvise at grunnleggende uenighet blir dokumentert i alle disse bøkene. For det første er det en del eksempler på at de som bidrar i bøkene reelt sett har et ulikt bibelsyn og således ikke er representanter for evangelikal teologi. For det andre synes jeg bøkene ofte viser at forskjellene i syn tross alt er små og ofte mer er knyttet til ulike innfallsvinkler og ulik vektlegging enn til substansiell divergens.

Så avviser jeg ikke at det finnes viktige uenigheter mellom evangelikale, og at ikke alle disse blir løst selv om vi deler samme bibelsyn. Smith har et godt poeng når han hevder at evangelikale kan være »guilty of majoring on the minors or forcing the Bible to address matters it never meant to address« (De Young 2011). Men jeg tror ikke Smith

har klart å vise at evangelikale er uenige på omtrent alle punkter – også om svært viktige temaer. Som Craig Bloomberg påpeker:

I know of no pervasive interpretive pluralism in evangelicalism, for example, concerning the full deity and full humanity of Jesus, about the moral attributes of God, about the universal sinfulness of humanity (as distinct from the origins of that universality), about Christ's bodily resurrection and bodily return, or about the centrality of a love ethic (Bloomberg 2012).²²

6. Konklusjon

Mark Twain skal en gang ha sagt: »Mitt problem med Bibelen er ikke de delene jeg ikke forstår, men alle de jeg faktisk forstår«. Jeg synes setningen oppsummerer på en tankevekkende måte hvordan mange av oss opplever Bibelens tekster: Mye blir sagt temmelig tydelig – og iblant blir vi utfordret, iblant blir vi provosert. Da er ikke problemet å forstå budskapet, men å finne ut hvordan vi vil forholde oss til det som faktisk blir sagt.

Det kan iblant være en utfordring at kristne har en for naiv holdning til bibeltolkning i møte med ulike teologiske spørsmål. Slik sett er det viktig å understreke at en høy tillit til Bibelen – inkludert overbevisningen om at Bibelen er tilstrekkelig klar – ikke innebærer en avvisning av at bibeltolkning kan være hardt arbeid. Både Luther og Calvin mente at Bibelen var klar, men begge brukte tusenvis av timer på å skrive kommentarer til ulike bibeltekster. Å virkelig trenge inn i Bibelens budskap kan være krevende for feilende, begrensede og syndige mennesker.

Men det er trenger ikke å være reell motsetning mellom å fastholde Bibelens ontologiske klarhet og å bruke tid på å studere den i detalj – fordi vi ikke alltid opplever den som klar. Tvert imot bør vi bære med oss hva Paulus skriver om Bibelen: »Og alt som før er skrevet, det er skrevet til lærdom for oss, for at vi skal ha håp ved det tålmodet og den trøsten som Skriftene gir« (Rom 15,4).

Noter

- 1 Fra *Den Trellbundne vilje*, WA 18, 655.25-26; allerede i 1520 uttalte Luther at »Skriften er i seg selv i høyeste grad sikker, lett å forstå, åpen og klar, sin egen fortolker; den beviser, bedømmer og klargjør alt« (WA 7, 97.23-29).
- 2 Dette vektlegger for eksempel Bengt Häggglund i gjennomgangen av Luthers teologi (Häggglund 1981, 202).
- 3 Det bør sies at Jan-Olav Henriksen i liten grad kommenterer eksplisitt spørsmålet om Bibelens klarhet, for eksempel i boken *Teologi i dag. Samvittighet og selvkritikk* (Henriksen 2007), selv om han indirekte berører tematikken når han ganske fyldig skriver om bibelsyn

og bibelbruk – og gjentakende kommenterer »Skriftprinsippet«, 86-103, 126ff. Når det gjelder synspunktene til Søvik, vil jeg forholde meg til artikkelen »Hvordan bør vi tolke Bibelen?« som ble publisert som en faglig artikkel i juni 2014. Søvik presiserte at artikkelen var foreløpig, men har ikke oppdatert denne per 10. september 2018.

- 4 Mark D. Thompson diskuterer eksplisitt spørsmålet om sirkelargumentasjon i Thompson 2016, 619.
- 5 WA 8, 237-3-6; Jeg har sitert, og fornorsket sitatet, fra Bengt Häggglund 2002, 57.
- 6 WA 7, 97, 23-29, sitert og fornorsket på bakgrunn av Häggglund 2002, 55.

- 7 WA 236, 8-20, sitert og fornersket på bakgrunn av Hägglund 2002, 56.
- 8 Dette skillet finner vi også i annen protestantisk sammenheng. Som det påstås i the Westminster Confession of Faith fra 1647: »All things in Scripture are not alike plain in themselves, nor alike clear unto all.« (1.7).
- 9 Da artikkelens hovedtema er Bibelens klarhet, og ikke dens enhetlighet, vil jeg ikke drøfte spørsmålet om hvorvidt Bibelen kan sies å være enhetlig.
- 10 *Den trellbundne vilje* (1981, 180), WA 18, 658. Se også Thiselton (1992, 181).
- 11 Luther skrev jo selv *De schmalkaldiske artikler* i desember 1536 hvor det blant annet står at »våre kirker er nå ved Guds nåde blitt opplyst og forsynt med Guds rene Ord og sakramentenes rette bruk og med erkjennelse av hvordan man skal leve, hver i sin stand, og med riktige gjerninger« (Luther 1985, 237).
- 12 For eksempel tenker Jan-Olav Henriksen at teologien bare fremstår som »normativ og rasjonell« når den »er i stand til å forankre sine påstander i forhold til erfaringer som er tilgjengelige utenfor kirken, og utenfor det stedet der troen utfolder seg eller har sin opprinnelse« (2007, 78).
- 13 Også teologiske tenkere som Mark C. Taylor og Don Cupitt, se Vanhoozer (1998, 72-73), er svært kritiske til språkets mulighet for klarhet, men jeg vil begrense meg til å drøfte synspunktene til teologer som altså står, eller har stått, nær en evangelikal bibelforståelse.
- 14 Smith (2012, xx) presenterer ganske grundig ti forutsetninger eller overbevisninger som han mener karakteriserer den type biblisme han vil avvise. Ikke alle disse er viktige for vårt tema om Bibelens klarhet.
- 15 Dette sier Enns eksplisitt mange steder, se for eksempel 2013, 91.
- 16 Eksempelene blodoverføring, om voksendåp kontra barnedåp og kvinnelig hårklipping er fra Søvik 2014, 6. Spørsmålet om fri vilje nevnes på side 13.
- 17 Kevin J. Vanhoozer hevder at »perhaps no twentieth-century philosophers have done more on behalf on hermeneutics than Hans-Georg Gadamer and Paul Ricoeur« (1998, 106).
- 18 Se for øvrig Thiselton (1992, 313-330) for en fyldig kritisk gjennomgang av Gadamers hermeneutikk.
- 19 Jeg viser ellers til Mark A. Noll (2012) for en interessant kombinert anmeldelse og gjennomgang av denne boken samt *The Bible Made Impossible*.
- 20 Det bør understrekes at Smith er opptatt av at han selv ikke er noen liberal kristen og at han fastholder Skriftens inspirasjon (2012, 80). Hans anliggende er å kritisere et spesifikt bibelsyn som han finner problematisk.
- 21 I en bokanmeldelse av Smiths bok, hevder Craig Bloomberg (2012) at Smith til en viss grad kritiserer en stråmann, mens Kevin DeYoung (2011) i en annen anmeldelse mener at han »is targeting the silly extremes of evangelicalism«.
- 22 Det er interessant at Mark A. Noll (2012) presenterer en enda lengre liste med temaer der evangelikale normal er enige.

Litteratur

- Alfsvåg, Knut. 2015. »På Luthers vis – Om den sakssvarende bibellesnings forutsetninger og implikasjoner. *Theofilos* vol. 7 nr.1: 33-44.
- Alfsvåg, Knut. 2017. *Møter med Luther*. Oslo: Luther Forlag.
- Allison, Gregg R. 2014. *Roman Catholic Theology & Practice*. Wheaton: Crossway.
- Andersen, Leif. 2006. *Teksten og tiden*, bind 2. Fredericia: Kolon
- Blocher, Henri A. G. 2016. »God and the Scripture Writers: The Question of Double Authorship«. I *The Enduring Authority of the Christian Scriptures*, redigert av D. A. Carson. Grand Rapids: Eerdsman.
- Bloomberg, Craig. 2012. Bokanmeldelse av *The Bible Made Impossible* av Christian Smith. *Review of Biblical Literature*, 8/2012.

- DeYoung, Kevin. »Christian Smith Makes the Bible Impossible,« på bloggen til The Gospel Coalition, 2 august 2011. <https://blogs.thegospelcoalition.org/kevindeyoung/2011/08/02/christian-smith-makes-the-bible-impossible/>. Lest 10. Juni 2017.
- Enns, Peter. 2005. *Inspiration and incarnation*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Enns, Peter. 2013. »Inerrancy, however defined, does not describe what the Bible does«. I *Five Views on Biblical Inerrancy*, redigert av Merrich, J og Stephen M. Garrett. Grand Rapids: Zondervan.
- Gadamer, Hans-Georg. 2004. *Truth and Method*, second, revised edition. London/New York: Continuum.
- Henriksen, Jan-Olav. 2007. *Teologi i dag. Samvittighet og selvkritikk*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Henriksen, Jan-Olav. 2011. *Religion. Mellom troens isolasjon og uvitenhetens forakt*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Hägglund, Bengt. 1981. *Teologiens historia*. Malmö: Gleerups.
- Hägglund, Bengt. 2002. *Arvet från reformationen – teologihistoriske studier*. Göteborg: Församlingsfakultetet.
- Lohse, Bernhard. 2011. *Martin Luther's theology. Its Historical and Systematic Development*. Minneapolis: Fortress Press.
- Luther, Martin. 1985 [1536]. »De schmalkaldiske artikler«. I *Konkorideboken*, redigert av Jens Olav Mæland, side 234-261. Oslo: Lunde Forlag.
- Luther, Martin. 1981 [1525]. »Den trellbundne vilje«. I *Martin Luther, verker i utvalg IV*. Oslo: Gyldendal.
- Noll, Mark. »Evangelical Advantages,« in *First Things* (February 2012), <https://www.firstthings.com/article/2012/02/evangelical-advantages>. Lest 12. Juni 2017.
- Plantinga, Alvin. 2000. *Warrented Christian Belief*. Oxford: Oxford University Press.
- Poytress, Vern Sheridan. 2009. *In the Beginning Was the Word. Language – A God-Centered Approach*. Wheaton: Crossway.
- Smith, Christian. 2011. *How to Go from Being a Good Evangelical to a Committed Catholic in Ninety-Five Difficult Steps*. Eugene: Cascade Book.
- Smith, Christian. 2012. *The Bible Made Impossible: Why Biblicism Is Not a Truly Evangelical Reading of Scripture; With a New Afterword*. Grand Rapids: Brazos Press.
- Sparks, Kenton L. 2008. *God's words in Human Words*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Søvik, Atle Ottesen. 2017. »Hvordan bør vi tolke Bibelen?«, *Academia*. https://www.academia.edu/7367227/Hvordan_b%C3%B8r_vi_tolke_Bibelen_16_juni_2014. Lest 12. juni 2017.
- Thiselton, Anthony. 1992. *The Horizons in Hermeneutics: The Theory and Practice of Transforming Biblical Reading*. Grand Rapids: Zondervan.

- Thompson, Mark D. 2016. »The Generous Gift of a Gracious Father: Toward a Theological Account of the Clarity of the Scripture«. I *The Enduring Authority of the Christian Scriptures*, redigert av D. A. Carson. Grand Rapids. Eerdsman.
- Vanhoozer, Kevin J. 1998. *Is There a Meaning in this Text? The Bible, The Reader, and the Morality of Literary Knowledge, Anniversary edition*. Grand Rapids: Zondervan.
- Witherington III, Ben. 2009. *The living word of God*. Waco: Baylor University Press.

Forfatter

Espen Ottosen
Fjellhaug Internasjonale Høgskole
Sinsenveien 15, 0572 OSLO
eottosen@nlm.no

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfællebedømmelse.